

17 בנובמבר, 2020

כ' כסלו תשפ"א

נייר עמדה - נשים יוצאות מקלט – תמונת מצב 2020

מוגש לח"כ עודד פורר יו"ר הועדה לקידום מעמד האישה ושוויון מגדרי

על פי נתוני משרד הרווחה כ- 40% מהנשים ששהו במקלטים שבו לגבר האלים¹, חלק ניכר מהן בשל המצב הכלכלי אליו נקלעו. 54% מהנשים לא יצאו מהמקלט לחיים עצמאיים, כ- 385 נשים מדי שנה, וחזרו לגבר האלים². חלקן עברו להתגורר עם משפחה וחברים, גם אלו לרוב חוזרות לגבר האלים מאחר ומגורים בבית זר אינם אפשריים עבורן.

האתגרים עמם מתמודדות נשים נפגעות אלימות ויוצאות מקלטים בתהליך בניית חיים עצמאיים ובטוחים הם רבים ומורכבים בפן הכלכלי והרגשי.

נשים אלו חוות הדרה משוק העבודה בשל העובדה שהן נאלצות לקטוע את מהלך חייהן ולהיכנס למקלט על מנת לשמור על חייהן וחיי ילדיהן. עם צאתן מהמקלט הן מתמודדות עם קשיים כלכליים משמעותיים כגון אובדן מקום העבודה, אובדן זכויות, קטיעת אופק התפתחותן במקום העבודה המסודר, ולמעשה בעל כורחן הן נאלצות להתחיל חיים חדשים במקום חדש ולא מוכר.

טרם כניסתן למקלט רובן עבדו בעבודות מזדמנות, חלקיות בשכר נמוך, ללא יכולת התפתחות מקצועית, כאשר חלקן הגדול עסקו בניהול משק הבית וכלל לא עבדו מחוץ לבית בשל שליטה כלכלית ובידוד חברתי מצד בן הזוג האלים.

רבים מהן מוצאות עצמן מסובכות בחובות והלוואות שהן כלל לא היו מודעות להם חלקן אף נאלצו לחתום על התחייבויות כלכליות מתוך לחץ מאסיבי שהופעל עליהן ופחד מבו הזוג. כמו כן, עם יציאתן מהמקלט הן נתקלות בקשיים לשכור דירה בשל חובות עבר וחשבונות בנק מעוקלים, היעדר יכולת ואמצעי תשלום לרבות פנקסי שיקים וכרטיסי אשראי והן נאלצות לשכור דירות במצב תחזוקה ירוד ובאזורים לא מבוקשים.

חשוב לציין, הנשים יוצאות עם ילדיהן מהמקלט כיחידה משפחתית הנושאת באחריות בלעדית תוך דאגה לכל צרכיהם היומיומיים של הילדים. ילדים אלו, שנחשפו לאלימות במשפחה זקוקים לליווי, תמיכה וטיפול רגשית לאורך זמן, במקרים רבים עקב עומס על רשויות הרווחה, הילדים ממתינים זמן רב וממושך לטיפול רגשי.

זאת ועוד, בתקופת הקורונה נשים אלו לא יכלו לצאת לעבודה מכיוון שמסגרות החינוך היו סגורות והן המטפלות היחידות בילדיהן, ללא עורף משפחתי תומך ובמקום מרוחק ממקום מגוריהן הקודם. נשים יוצאות מקלט, חשות בדידות קשה וללא מערכת תמיכה מדובר בגורם סיכון משמעותי שאף הקצין ועלול לגרום להן לחזור לבן הזוג האלים ולמשפחה המסכנת. גם היציאה מהמקלט מציפה קשיים וחרדות ומקשה על ההסתגלות, ממקלט תומך שדאג לכל צרכיהן ונתן הגנה פיזית ונפשית לחיים עצמאיים וחשופים, מה שמגביר את התחושות הקשות וחוויות פוסט טראומטיות.

¹ הודעה לעיתונות, לקראת היום הבינלאומי למאבק באלימות כנגד נשים משרד העבודה והרווחה מפרסם את הנתונים הבאים, 6.12.18 <https://www.gov.il/he/departments/news/spokesperson-molsa-domestic-violence-data>

² נייר מדיניות, נשים נפגעות אלימות במשפחה מהמקלט לחיים עצמאיים, האוניברסיטה העברית בירושלים, הפקולטה למדעי החברה, מגישות שרי מאיר ועליזה שוורץ, 6.7.16

עם צאתן מהמקלט הן גם מתמודדות עם הליכים משפטיים לרבות הסדרי ראייה שלעיתים חושפים את מקום הימצאן, סדר יומן ומתעוררת דאגה מוגברת בשל עליה משמעותית ברמת הסיכון שלהן.

אתגר משמעותי ונוסף הוא תפיסות חברתיות הרואות אותן אחריות למצבן, קושי במיצועי זכויות, בירוקרטיה וחוסר הבנה של הסביבה והשירותים השונים במציאות המורכבת.

ההגנות הקבועות כיום בחוק

לפי החוק, נשים אשר עבדו לפחות 6 חודשים רצופים אצל המעסיק שלהן ונאלצו להיכנס למקלט לנשים מוכות אחרי שחוו אלימות, זכאיות להיעדר מהעבודה למשך עד 6 חודשים מתוך 12 החודשים שלאחר תחילת שהותן במקלט.

תקופת ההיעדרות של העובדת מהעבודה תיחשב כחופשה ללא תשלום, שלא תילקח בחשבון בעת חישוב זכויות התלויות בוותק (כגון דמי הבראה, ימי מחלה, או חופשה שנתית).

כדי לממש את הזכות הזאת, על העובדת למסור למעסיק הודעה בכתב שבה היא מבקשת לממש את זכאותה להיעדר מהעבודה בשל שהותה במקלט לנשים נפגעות אלימות, הודעה אשר צריכה להימסר "במועד סמוך, ככל האפשר, לתחילת היעדרותה מהעבודה, בכל דרך שתתאפשר לה בנסיבות העניין".

לאחר מכן, בתוך 14 ימי עבודה מתחילת ההיעדרות, על העובדת להעביר למעסיק אישור מאת המחלקה לשירותים חברתיים, ובתום תקופת ההיעדרות מהעבודה (עד 6 חודשי היעדרות), העובדת צריכה להציג למעסיק הצהרה שלה, ואישור נוסף מהמחלקה לשירותים חברתיים שמצוין בו המועד לסיום השהייה במקלט.

בנוסף, חוק עבודת נשים קובע כי למעסיק אסור לפטר עובדת ששהתה במקלט לנשים מוכות בימי היעדרה מעבודתה או במשך התקופה של 90 ימים לאחר חזרתה לעבודה, אלא אם יינתן היתר פיטורים על ידי משרד העבודה.

עובדת שפוטרה שלא כדון, רשאית לערער על פיטוריה בבית הדין לעבודה. בסמכות בית הדין לחייב את המעסיק להשיב את העובדת לעבודתה, או לפסוק לעובדת פיצוי כספי במקרה של פיטורים המנוגדים לחוק. על-פי חוק פיצויי פיטורים, אם עובדת מתפטרת עקב שהייה במקלט לנשים מוכות, והשהייה אושרה על-ידי לשכת הסעד או משרד הרווחה, רואים את התפטרותה כפיטורים, בתנאי שסמוך לפני התפטרותה שהתה במקלט תקופה של 60 יום לפחות.

החל מיוני 2017, עם כניסתו לתוקף של התיקון לחוק הבטחת הכנסה, אישה זכאית לקצבת הבטחת הכנסה החל מהחודש השני לשהותה במקלט ללא קשר לזכאות קודמת להבטחת הכנסה לפני הכניסה למקלט. במידה ומשולמת קצבת נכות או דמי מזונות, הם יקוזזו מסכום הקצבה להבטחת הכנסה ואם קיימת הכנסה מעבודה היא אינה מקוזזת במלואה.

בעת היציאה מהמקלט ניתן לקבל מקדמה על חשבון הסכום שהיא זכאית לו, כדי לצאת לחיים עצמאיים.

בהתאם לחוק שירותי רווחה (זכויות נשים ששהו במקלט לנשים מוכות), תשע"ג-2012 אישה יוצאת מקלט שלא שבה להתגורר עם בן זוג או בן משפחה פוגע, מקבלת מענק הסתגלות חד פעמי ממשרד הרווחה והשירותים החברתיים, בסכום של 8,000 שקלים חדשים, ולגבי אישה שילדיה עמה – סכום נוסף של 1,000 שקלים חדשים, בעבור כל ילד, אך לא יותר משני ילדים.

ליווי, זיהוי צרכים וסיוע במיצועי זכויות על ידי עובד סוציאלי ועל ידי מלווה משפחתי, ליווי תעסוקתי, לרבות סיוע בהשמה בעבודה, וסבסוד של לימודים והכשרה מקצועית, ליווי וסיוע בתחומי חינוך ובריאות מטעם המשרד.

בישראל פועלים 15 מקלטות לנשים נפגעות אלימות וילדיהן, המספקים הגנה וטיפול על רקע אלימות במשפחה. בשנת 2019 שהו במקלטות 654 נשים ו-1046 ילדים, כולל נשים שהתקבלו בשנת 2018³.

משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים מפעיל 17 דירות מעבר לנשים נפגעות אלימות וילדיהן, שבהן נשים יוצאות מקלט או כאלה שטופלו בקהילה ומקבלות טיפול המשך, בדירות אלה שהו בשנת 2019, 39 נשים ו-77 ילדים. 6 דירות מעבר נוספות מופעלות במימון עמותה, ובהן שהו 11 נשים ו-18 ילדים.

קשיים עיקריים במימוש ההגנות הקבועות בחוק

החוק כביכול אמור להגן על אותן נשים המנסות לשקם את חייהן לאחר אלימות קשה, אבל בפועל הן לא יכולות לחזור לעיר שבה הן גרו בשל החשש לחייהן ולרוב מציאות זו מקשה עליהן בכל הקשור להמשך התעסוקה. בנוסף, גם אם נשים יוצאות מקלט מעוניינות לחזור למקום עבודתן המעסיק לרוב מוצא מחליפה בזמן השהות במקלט ולאחר מכן מפטר אותן.

וכאמור, הרוב המוחלט של הנשים לא חוזר למקום עבודתן הקודם, גם בשל קשיים נפשיים, וגם בשל החשש שכן הזוג יאתר אותן, דבר היוודע מצבן למעסיק והבושה שמונעת מהן לחזור.

נשים אשר נכנסות למקלטות שוהות בהם בדרך כלל כשישה חודשים עד שנה. העובדה שגם בזמן השהייה במקלט לא ניתן לעבוד בצורה מסודרת מחמירה עוד יותר את מצבן הכלכלי, ומעמידה אותן במצב בלתי אפשרי כאשר הן לבסוף יוצאות מהמקלט, מה שמוביל אותן בליט ברירה לחזור לגורם האלים.

אישה יוצאת מקלט למעשה צריכה לבנות את חייה מחדש ועל כן יש לסייע לה באופן משמעותי, ממקום של תמיכה, שיקום, סולידריות והוגנות חברתית. מניסיון רב מהשטח עולה כי יש חשיבות עליונה לליווי ותמיכה רגשית צמודים כתנאי להצלחת השיקום.

מה נדרש על מנת לסייע לנשים יוצאות מקלט ככלל ובפרט בעת מגיפת הקורונה

300 נשים יוצאות לחיים עצמאיים בקהילה לאחר שהייה במקלטות לנשים נפגעות אלימות מדי שנה.

תקציב משרד הרווחה עבור הפעלת המקלטות עמד בשנת 2019 על כ-27 מליון ₪. 20% מהנשים השוהות במקלט חוזרות אליו בשנית. אם נשים רבות יותר תתחלנה בחיים עצמאיים ותתמזנה בהם, נחסוך את חזרתן למקלט בשנית ובכך יחסכו הן הפגיעה החוזרת ונשנית בנשים וילדיהן והן בעלויות למדינה.

נשים אלו זקוקות מרגע יציאתן מהמקלט לליווי אישי שיתמוך ויכוון אותן בחיים החדשים, מערך חברתי תומך שיאפשר להם להתמודד עם האתגרים כפי שפורטו בתחילת מסמך זה.

תמיכה כלכלית ותמיכה רגשית יאפשרו לקטוע את מעגל העוני והאלימות הרב דורית, תמיכה שהמדינה בהחלט יכולה לספק ולא באופן מצומצם או סמלי כפי קיים כיום.

³ משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, דין וחשבון לשנת 2019, מוגש לפי חוק חופש המידע, תשנ"ח 1998, רונית ספיר, מנהלת תחום העמדת מידע לציבור

לסיכום - לנשים יוצאות מקלט ככלל ובתקופת הקורונה בפרט, דרושים המענים הבאים –

- הגדלת המענק לנשים יוצאות מקלט בשנה הראשונה בקהילה.
- פיתוח תכניות תעסוקה מותאמות לנשים יוצאות מקלט וחיבור למעסיקים.
- מימון ומלגות ייעודיות להכשרות או הסבות מקצועיות וכן השכלה אקדמאית שיעניקו אופק התפתחותי ויציאה ממעגל העוני.
- שינוי חקיקתי המאריך את תקופת המוגנות מפיטורין מעבר ל- 90 יום לשנה לפחות.
- ליווי שבועי אינטנסיבי, טיפול רגשי ותמיכה חברתיים בתהליך השיקום, לנשים וילדיהן כתא משפחתי.
- מתן זכאות חריגה לקבלת קצבה בזמן החלי"ת גם אם אינן עומדות בתנאי הזכאות ובתקופת העבודה הנדרשת טרם היציאה לחלי"ת.
- הגדלת הסיוע למימון שכר הדירה בשנה הראשונה על פי קריטריונים שייקבעו (כיום ניתנת השתתפות של כ- 1,000 ₪ בחודש).
- סיוע במימון צרכים קיומיים ייחודיים לתקופת הקורונה במהלכה אימהות נפגעות אלימות המתפקדות כהורה משמורן יחיד, לא יכולות להתפרנס ללא סיוע המדינה במימון סידור לילדים בבית.
- מימון או מענק לתשתית טכנולוגית שתאפשר לילדים יוצאי מקלט ללמוד בזום.
- תשתית והדרכה טכנולוגית לכל משפחה.
- הקמת רשת קהילתית למניעה, איתור וזיהוי נשים נפגעות אלימות לרבות פיתוח תכניות חברתיות תומכות המעניקות עורף וסיוע.

לפרטים נוספים ניתן לפנות לאבישג שחם חדד עו"ד, מנהלת קשרי ממשל קידום מדיניות וחקיקה, ויצו ישראל - 054-4535532